

Δημογραφικά προτάγματα
στην έρευνα και πρακτική στην Ελλάδα

DIRAP

dirap.demo@uth.gr

FLASH NEWS
2022#7

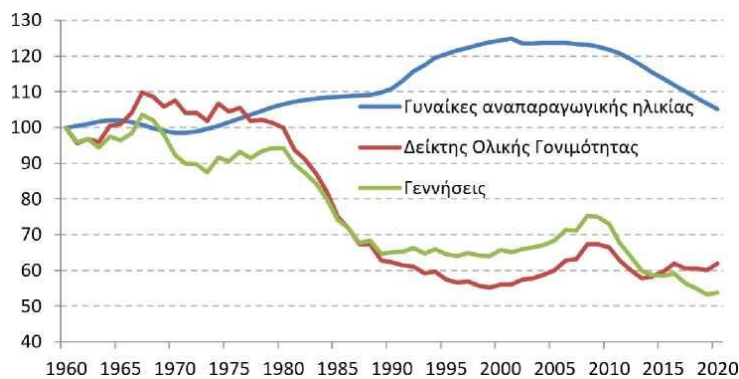
Η συνεχιζόμενη συρρίκνωση του πληθυσμού των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας δημιουργεί τις συνθήκες για περαιτέρω μείωση των γεννήσεων τις επόμενες δύο δεκαετίες στην Ελλάδα

Χρήστος Μπάγκαβος*

Ανεξάρτητα από την όποια επίπτωση θα υπάρξει από την πρόσφατη πανδημία στο επίπεδο της γονιμότητας στην Ελλάδα, η συνέχιση της τάσης για συρρίκνωση του πληθυσμού σε αναπαραγωγική ηλικία μπορεί να επιφέρει περαιτέρω συρρίκνωση του αριθμού των γεννήσεων τις επόμενες δύο δεκαετίες. Στο κείμενο που ακολουθεί αναλύεται ο διακριτός ρόλος της γονιμότητας και του πληθυσμού των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας (15 έως 49 ετών) στην εξέλιξη του αριθμού των γεννήσεων στην Ελλάδα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην πρόσφατη εικοσαετία καθώς και στις προοπτικές εξέλιξης για τις επόμενες δύο δεκαετίες, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η πιθανή επίπτωση που μπορεί να προκύψει από την πρόσφατη πανδημική κρίση.

Από το 1960 μέχρι σήμερα υπάρχουν τρεις χρονικές περιόδους, στις οποίες η εξέλιξη της γονιμότητας και των γεννήσεων ακολουθούν διαφορετικές πορείες (**Γράφημα**). Η πρώτη αφορά στην περίοδο 1975-1980 όπου, ενώ ο δείκτης γονιμότητας¹ μειώνεται κατά 4% (από 2,33 σε 2,23 παιδιά/γυναίκα) ο αριθμός των γεννήσεων αυξάνει κατά 4% (από 142 σε 148 χιλιάδες). Η δεύτερη την περίοδο 1990-1999 όπου ενώ ο δείκτης γονιμότητας μειώνεται κατά 12% (από 1,39 σε 1,23 παιδιά/γυναίκα), ο αριθμός των γεννήσεων παραμένει σχετικά σταθερός (100 - 102 χιλιάδες ετησίως). Τέλος, η τρίτη περίοδος αφορά το 2013-2020, όπου η μείωση των γεννήσεων κατά 11% συνδυάζεται με μια ασθενή τάση αύξησης της γονιμότητας, το επίπεδο της οποίας το 2020 είναι περίπου κατά 7% υψηλότερο από αυτό του 2013.

Γράφημα. Η εξέλιξη της γονιμότητας, των γεννήσεων και του πληθυσμού γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας (15 έως 49 ετών) στην Ελλάδα, με βάση το 100 το 1960

Πηγή: EUROSTAT και ίδιοι υπολογισμοί

Οι προαναφερθείσες διαφοροποιήσεις αναδεικνύουν μία διάσταση η οποία συχνά παραλείπεται στη συζήτηση για την εξέλιξη της γονιμότητας και του αριθμού των γεννήσεων στην Ελλάδα και αφορά στο γεγονός ότι η διαχρονική μεταβολή του πλήθους των γεννήσεων δεν σχετίζεται μόνο με τη γονιμότητα αλλά και με την εξέλιξη του πληθυσμού των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας (συνήθως μεταξύ 15 και 49 ετών). Έτσι, η αύξηση του αριθμού των γεννήσεων την περίοδο 1975-1980, σε ένα πλαίσιο συρρίκνωσης της γονιμότητας, οφείλεται αποκλειστικά στην αύξηση του γυναικείου πληθυσμού αναπαραγωγικής ηλικίας. Κατά τον ίδιο τρόπο, η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα εκροής σε χώρα εισροής μεταναστών κατά την δεκαετία του 1990, και η συνακόλουθη αύξηση του πληθυσμού των γυναικών 15-49 ετών, εξηγεί την σχετική σταθερότητα του αριθμού των γεννήσεων σε μία περίοδο σημαντικής συρρίκνωσης της έντασης της γονιμότητας.

Όσον αφορά την τελευταία περίοδο -αλλά και ευρύτερα από το 2008 και μετά-, είναι φανερό ότι έχουμε εισέλθει σε μία φάση συρρίκνωσης του πληθυσμού αναπαραγωγικής ηλικίας η οποία αναπόφευκτα επηρεάζει πτωτικά την εξέλιξη του αριθμού των γεννήσεων. Η συρρίκνωση αυτή είναι συνέπεια αφενός μεν της σημαντικής μείωσης των γεννήσεων στη δεκαετία του 1980 (>30% μεταξύ 1980 και 1990), αφετέρου δε της μετανάστευσης (της εξόδου δηλαδή από την χώρα μας νέων αναπαραγωγικής ηλικίας την τελευταία δεκαετία). Για να το πούμε διαφορετικά, η συρρίκνωση του αριθμού των γεννήσεων δεν θα πρέπει να αποδίδεται μόνον στην μείωση της γονιμότητας την περίοδο που χρονικά ταυτίζεται με την οικονομική κρίση. Η κρίση αυτή πιθανόν να ανέκοψε την τάση αύξησης των ετήσιων δεικτών γονιμότητας που καταγράφεται ανάμεσα στο 2000 και το 2008, αλλά, ακόμη και αν η κρίση αυτή δεν υπήρχε (και αν υποθέσουμε ακόμη ότι και αυξητική τάση των δεικτών γονιμότητας θα συνεχιζόταν), η μείωση του αριθμού των γεννήσεων δεν θα είχε αποτραπεί, εξαιτίας της συρρίκνωσης του πληθυσμού των γυναικών 15-49 ετών.

Προκειμένου να το τεκμηριώσουμε υπολογίσαμε (βλ. και **Πίνακα**) αφενός μεν την πιθανή εξέλιξη των γεννήσεων ανάμεσα στο 2008 και το 2020 με βάση τα αποτελέσματα δημογραφικών προβολών που εκπονήθηκαν πριν από την οικονομική κρίση² αφετέρου δε και την πραγματική τους εξέλιξη») για την ίδια περίοδο (βλ. στήλες «Παρατηρήσεις»). Από τις αναλύσεις μας προκύπτει ότι αν δεν υπήρχε η οικονομική κρίση, με βάση τις υποθέσεις που υιοθετούνταν από τα Ην. Έθνη πριν από την εκδήλωσή της³ (αύξηση δηλ. των δεικτών γονιμότητας ανάμεσα στο 2008 και το 2020 και ετήσιο θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο της τάξης των 30 χιλ. ετησίως και 360 χιλ. συνολικά), οι γεννήσεις ανάμεσα στο 2008 και 2020 θα μειώνονταν κατά **13%** (τελευταία γραμμή στη τελευταία στήλη του πίνακα). Στην πράξη όμως η μείωση της γονιμότητας την περίοδο αυτή σε συνδυασμό με την μείωση του πληθυσμού 15-49 ετών (καθώς και του μεριδίου της ομάδας 25 έως 39 ετών στους 15-49 ετών) οδήγησαν ανάμεσα στο 2008 και το 2020 σε μια μείωση των γεννήσεων της τάξης του **30%** (βλ. πίνακα, «Παρατηρήσεις», δεύτερη στήλη, τελευταία γραμμή). Από τη μείωση αυτή, οι 7 μονάδες οφείλονται στην πτώση της έντασης της γονιμότητας (του δείκτη δηλ. γονιμότητας) και οι 23 μονάδες στην μείωση του πλήθους των γυναικών 15-49 ετών (εκ των οποίων 13 μονάδες στη μείωση του συνολικού αριθμού τους και 10 στη μεταβολή της κατά ηλικία δομής του πληθυσμού των 15-49 ετών). **Επομένως, η παρατηρούμενη στη χώρα μας πτώση των γεννήσεων ανάμεσα**

* Καθηγητής Δημογραφίας, christosbagavos@gmail.com

στο 2008 και το 2020 οφείλεται κυρίως στη μείωση του πληθυσμού των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας και όχι στην μείωση των δεικτών γονιμότητας.

Πίνακας. Οι συνιστώσες της μεταβολής του αριθμού των γεννήσεων στην Ελλάδα

	Παρατηρήσεις		Προβολές		
	2000-08	2008-20	Λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική κρίση (EUROSTAT, 2019)		Χωρίς να ληφθεί υπόψη η οικονομική κρίση (Ην. Έθνη, 2008)
			2020-30	2030-40	2008-20
1. Επίπτωση της γονιμότητας	19	<u>-7</u>	3	3	8
1α. Του επιπέδου (έντασης)	19	-10	3	3	7
1β. Του ημερολογίου της	0	3	0	0	1
2. Επίπτωση της μεταβολής του πληθυσμού των γυναικών 15-49 ετών	-4	-23	-13	-1	-21
2α. Του συνολικού αριθμού τους	-1	-13	-13	-10	-10
2β. Της κατά ηλικία κατανομής τους	-3	-10	0	9	-11
Συνολική ποσοστιαία μεταβολή των γεννήσεων αναμεσα στο πρώτο και στο τελευταίο έτος κάθε περιόδου	15	-30	-10	+2	-13

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βάσει των προβολών της EUROSTAT (2019) και των Ηνωμένων Εθνών (UN, 2008)

Εύλογα τίθεται το ζήτημα των προοπτικών εξέλιξης του αριθμού των γεννήσεων τα επόμενα χρόνια. Τα αποτελέσματα των δημογραφικών προβολών (EUROSTAT, 2019⁴), οι οποίες εκπονήθηκαν πριν από την πρόσφατη πανδημία αλλά λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική κρίση, δείχνουν ότι, αν είχαμε ένα θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο της τάξης των 13 χιλιάδων ετησίως κατά μέσο όρο για την περίοδο 2020-2040 (+ 260 χιλιάδες συνολικά), τότε ο πληθυσμός αναπαραγωγικής ηλικίας θα μειωνόταν περισσότερο από 20%. Αυτό θα οδηγούσε, χωρίς καμία μεταβολή των δεικτών γονιμότητας, σε μια μείωση των γεννήσεων κατά **13%** ανάμεσα στο 2020 και το 2030 και σε μία σταθεροποίησή τους (**-1%**) ανάμεσα στο 2030 και το 2040 (βλ. τρίτη και τέταρτη στήλη του πίνακα). Αν δε υιοθετήσουμε και τις υποθέσεις των προβολών της EUROSTAT για την γονιμότητα (αύξηση των δεικτών την εικοσαετία 2020-2040 κατά 7%), τότε η μείωση αυτή απλώς θα επιβραδυνθεί (βλ. πίνακα, τελευταία σειρά 3^{ης} και 4^{ης} στήλης): οι γεννήσεις θα μειωθούν κατά **10%** ανάμεσα στο 2020 και το 2030 και θα αυξηθούν ελάχιστα (**+2%**) ανάμεσα στο 2030 και το 2040.

Τίθεται έτσι το εξής ερώτημα: Μπορεί τα επόμενα χρόνια να αποφευχθεί η μείωση των γεννήσεων έτσι ώστε αυτές να παραμένουν σταθερά στα σημερινά επίπεδα (γύρω από τις 85.000χιλ); Για να επιτευχθεί αυτό απαιτείται μια αύξηση των δεικτών γονιμότητας από 1,4 παιδιά ανά γυναίκα το 2020 σε 1,6 το 2040, μια αύξηση δηλαδή διπλάσια (14% αντί για 7%) από την υπόθεση που υιοθετείται στις προβολές της EUROSTAT του 2019 (προβολές που έγιναν όμως πριν την πανδημία). Η εξέλιξη αυτή δεν φαντάζει ιδιαίτερα πιθανή για δύο λόγους: α) δεν υπάρχουν περίοδοι στην μεταπολεμική Ελλάδα στις οποίες η γονιμότητα αυξάνεται συνεχώς επί μία εικοσαετία και β) από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980 και μετά, οι ετήσιοι δείκτες γονιμότητας είναι σταθερά κάτω από 1,6 παιδιά ανά γυναίκα. Η εξέλιξη των δεικτών αυτών την δεκαετία που διανύουμε θα επηρεαστεί πιθανότατα από την πανδημία, και, παρότι δεν διαθέτουμε ακόμη προβολές που να ενσωματώνουν τις επιπτώσεις της, δεν αποκλείεται οι δείκτες γονιμότητας να κινηθούν όχι ανοδικά αλλά ακόμη και πτωτικά με αποτέλεσμα 2020-2040 να έχουμε ακόμη λιγότερες γεννήσεις από αυτές που θα είχαμε εν απουσία της υγειονομικής κρίσης.

Συμπερασματικά, ο πληθυσμός γυναικών σε αναπαραγωγική ηλικία στην Ελλάδα έχει εισέλθει σε μία φάση συρρίκνωσης, εξέλιξη που θα συνεχιστεί την επόμενη δεκαετία και θα συνδυαστεί και με τη μείωση του αριθμού των γεννήσεων. Επιπρόσθετα, με δεδομένο ότι, ανεξάρτητα από την επίπτωση της πρόσφατης πανδημίας, ο αριθμός των θανάτων αναμένεται να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια λόγω της γήρανσης, το ισοζύγιο γεννήσεις - θάνατοι θα παραμείνει και τις δυο επόμενες δεκαετίες αρνητικό. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι προφανές: **τα επόμενα χρόνια, χωρίς εισροή αλλοδαπών, οι ρυθμοί μείωσης του πληθυσμού της χώρας μας θα παραμείνουν έντονα αρνητικοί.**

¹ Ο Δείκτης Γονιμότητας κάθε χρονιά υπολογίζεται ως το άθροισμα των ειδικών κατά ηλικία συντελεστών (ποσοστών) γονιμότητας. Οι ειδικοί αυτοί δείκτες υπολογίζονται στις γυναίκες που τέμνουν την συγκεκριμένη χρονιά έχοντας ηλικίες από 15 έως 50 ετών. Ο δείκτης αυτός που ονομάζεται και συγχρονικός ή συνθετικός δείκτης γονιμότητας δίδει επομένως τον αριθμό των παιδιών που αναμένεται να γεννηθούν από μία εικονική γενιά γυναικών, εάν η γενεά αυτή υιοθετήσει το πρότυπο γονιμότητας ενός έτους. Επομένως, ο δείκτης αυτός εκφράζει το μέσο αριθμό παιδιών που αναμένεται να αποκτήσουν κατά μέσο όρο οι γυναίκες μιας πλασματικής γενεάς έως το τέλος του αναπαραγωγικού τους κύκλου.

² UN 2008, World Population Prospects, 2008 Revision, <https://population.un.org/wpp/Download/Archive/Standard/>

³ Idem.

⁴ Eurostat 2019, EUROPOP 2019 Population projections at national level (2019-2100).

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=proj_19np&lang=en

DIRAP

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΠΡΟΤΑΓΜΑΤΑ
ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
Ερευνητικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από:

